

MAVSUMIY MAHSULOT ISHLAB CHIQARUVCHI KORXONA MOLIVAVIY BARQARORLIGINING EMPIRIK TAHLILI (“MAXAM-CHIRCHIQ” AJ MISOLIDA, 2021–2025-YILLAR)

Kilichev Alisher Akramovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi (DSC)

e-mail: alisherkilichev@mail.ru

ORCID: 0009-0004-2348-2054

Annotatsiya: Maqolada mavsumiy mahsulot (mineral o'g'itlar) ishlab chiqaruvchi yirik sanoat korxonasi — “Maxam-Chirchiq” AJning 2021–2025-yillardagi moliyaviy holati korxonaning yillik moliyaviy hisobotlari va 60 oylik operativ pul oqimlari ma'lumotlari asosida tahlil qilingan. Pul tushumlarining oylik va choraklik taqsimoti asosida mavsumiylik amplitudasi miqdoriy baholangan: 2022–2025-yillarda ikkinchi chorakka yillik tushumning 41–47 foizi, to'rtinchi chorakka 11–15 foizi to'g'ri kelgan, oylik mavsumiylik indeksi aprel–may oylarida 1,77–1,90, dekabr–yanvar oylarida 0,42–0,49 ni tashkil etgan. O'zbekiston sharoitiga xos ikki tomonlama mavsumiylik — talabning bahorgi cho'qqisi bilan bir qatorda qish oylarida tabiiy gaz yetkazib berish cheklovlari tufayli ishlab chiqarishning majburiy to'xtatilishi — aniqlangan va uning moliyaviy oqibatlari (ombordagi tayyor mahsulot zaxirasining 236 mlrd so'mdan 949 mlrd so'mgacha o'sishi, sexlarni saqlash xarajatlari, foiz xarajatlarning 3,8 mlrd so'mdan 101,4 mlrd so'mgacha oshishi, 2024–2025-yillardagi sof zarar) ochib berilgan. An'anaviy likvidlik koeffitsiyentlarining mavsumiy zaxira hisobiga “sun'iy” yuqori ko'rinishini bartaraf etuvchi tuzatilgan joriy likvidlik ko'rsatkichi taklif etilgan va hisoblangan. Tahlil natijalari moliyaviy barqarorlikni “mavsumiy moliyaviy sikl” doirasida, oylik pul oqimlari asosida baholash zarurligini empirik asoslaydi.

Kalit so'zlar: mavsumiylik, mineral o'g'itlar sanoati, moliyaviy barqarorlik, pul oqimlari, mavsumiylik indeksi, likvidlik, tayyor mahsulot zaxiralari, qarz spirali, ikki tomonlama mavsumiylik.

Abstract: The article analyzes the financial condition of Maxam-Chirchiq JSC, a large producer of seasonal products (mineral fertilizers), in 2021–2025 using annual financial statements and 60 months of operational cash-flow data. The amplitude of seasonality is quantified: the second quarter generates 41–47 % of annual receipts and the fourth quarter 11–15 %; the monthly seasonality index is 1.77–1.90 in April–May and 0.42–0.49 in December–January. A two-sided seasonality specific to Uzbekistan is identified: alongside the spring demand peak, production is forcibly halted in winter because of natural gas supply restrictions; its financial consequences are revealed (finished-goods inventories rising from 236 to 949 billion soums, idle-plant costs, interest expenses growing from 3.8 to 101.4 billion soums, net losses in 2024–2025). An adjusted current ratio that removes the artificial overstatement of conventional ratios caused by seasonal inventories is proposed and calculated. The findings provide empirical support for assessing financial sustainability within the seasonal financial cycle framework based on monthly cash flows.

Keywords: seasonality, mineral fertilizer industry, financial sustainability, cash flows, seasonality index, liquidity, finished-goods inventories, debt spiral, two-sided seasonality.

Абстрактный: В статье на основе годовой финансовой отчетности и данных об оперативных денежных потоках за 60 месяцев проведен анализ финансового состояния крупного промышленного предприятия, производящего сезонную продукцию (минеральные удобрения), — АО «Maxam-Chirchiq» за 2021–2025 годы. На основе помесечного и поквартального распределения денежных поступлений количественно оценена амплитуда сезонности: в 2022–2025 годах на второй квартал приходилось 41–47 % годовых поступлений, тогда как на четвертый квартал — 11–15 %. Месячный индекс сезонности в апреле–мае составлял 1,77–1,90, а в декабре–январе — 0,42–0,49. Выявлена характерная для условий Узбекистана двойная сезонность — наряду с весенним пиком спроса наблюдается вынужденная остановка производства в зимние месяцы вследствие ограничений поставок природного газа. Раскрыты ее финансовые последствия, включая увеличение запасов готовой продукции на складах с 236 млрд сумов до 949 млрд сумов, рост затрат на содержание производственных цехов, увеличение процентных расходов с 3,8 млрд сумов до 101,4 млрд сумов, а также возникновение чистого убытка в 2024–2025 годах. Предложен и рассчитан скорректированный показатель текущей ликвидности, позволяющий устранить искажение традиционных коэффициентов ликвидности, обусловленное сезонным накоплением запасов. Результаты исследования эмпирически обосновывают необходимость оценки финансовой устойчивости предприятия в рамках «сезонного финансового цикла» на основе помесечных данных о денежных потоках.

Ключевые слова: сезонность, промышленность минеральных удобрений, финансовая устойчивость, денежные потоки, индекс сезонности, ликвидность, запасы готовой продукции, долговая спираль, двойная сезонность.

Kirish (Введение/Introduction).

Mineral o'g'itlar ishlab chiqarish mavsumiy mahsulot ishlab chiqarishning klassik namunasidir: mahsulotga talab qishloq xo'jaligining agrotexnik kalendar bilan belgilanadi va asosan bahorgi ekish hamda oziqlantirish davriga to'planadi, yirik azot zavodining ammiak agregati esa texnologik jihatdan yil davomida uzluksiz ishlashga mo'ljallangan. Natijada xarajatlar yil davomida nisbatan tekis, tushumlar esa to'liqinsimon shakllanadi. Xorij adabiyotida mavsumiy talabni moliyalashtirish muammosi asosan savdo va agrar sektorlar misolida o'rganilgan [7; 8], yirik kimyo korxonalari uchun esa mavsumiylik odatda “chetlab o'tiladigan” omil sifatida qaraladi. O'zbekiston sharoitida masala yana bir jihat bilan murakkablashadi: so'nggi yillarda qish oylarida tabiiy

gaz yetkazib berish cheklovlari azot zavodlarining majburan to'xtatilishiga olib kelmoqda, ya'ni mavsumiylik talab tomonidan ham, taklif tomonidan ham shakllanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — oldingi tadqiqotlarimizda nazariy asoslangan “mavsumiy moliyaviy sikl” konsepsiyasi va mavsumiylikning moliyaviy holatga ta'sir kanallarini yirik korxonaning birlamchi ma'lumotlarida empirik tekshirish, mavsumiylik amplitudasini miqdoriy baholash va an'anaviy moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlarining mavsumiy korxona uchun cheklovlarni ko'rsatishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekiston kimyo sanoatining yirik korxonasi — “Maxam-Chirchiq” AJ (ammiakli selitra, karbamid, ammoniy sulfat,

ammiak ishlab chiqaruvchi; aksiyadorlari "O'zkimyosanoat" AJ — 51 % va MAXAM korporatsiyasi — 49 %) tanlandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Moliyaviy barqarorlik va moliyaviy distress nazariyasining klassik ishlarida — W. Beaver [1], E. Altman [2], J. Ohlson [3] — korxonaning to'lov qobiliyati yillik hisobot ko'rsatkichlari asosida baholanadi; mavsumiy tebranishlar bu modellarda hisobga olinmaydi, chunki ular yillik kesimda o'rtachalashadi. Kapital tuzilmasi nazariyasida (S. Myers, N. Majluf [4]) moliyalashtirish manbalarining iyerarxiyasi asoslangan bo'lib, ichki manbalar tugaganda korxona tashqi qarzga o'tishi ko'rsatilgan — bu mavsumiy uzilishlarning qarz spiraliga aylanish mexanizmini tushuntirishda tayanch nuqta hisoblanadi.

Aylanma kapital va mavsumiylik yo'nalishida V. Richards va E. Laughlin [5] kassa konversiya sikli ko'rsatkichini asoslagan; M. Deloof [6] hamda S. Baños-Caballero va hammualliflar [9] aylanma kapital hajmi bilan rentabellik o'rtasidagi botiq bog'liqlikni va moliyaviy cheklovlarining rolini ko'rsatgan. D. Fairhurst [7] mavsumiy talabni moliyalashtirish masalasini bevosita o'rganib, mavsumiy korxonalarning kredit liniyalariga va tijorat kreditiga ko'proq tayanishini, J. Murfin va M. Petersen [8] esa kredit bozorining o'zi mavsumiy ekanini — bahor va kuz oylarida qarz nisbatan arzon bo'lishini isbotlagan. L. Allen va A. Saunders [10] hisobot sanasida ko'rsatkichlarning "bezash" (window dressing) effektini ko'rsatgan — bu g'oya mavsumiy korxonalarga ko'chirilganda yil oxiri sanasiga bog'langan koeffitsiyentlarning tizimli buzilishini asoslaydi.

O'g'it sanoati moliyasi bo'yicha tadqiqotlar asosan Hindiston va Xitoy misolida olib borilgan: M. Danish va P. Roy [11] o'g'it zavodlarining doimiy va o'tkinchi texnik samaradorligini, Y. Li va hammualliflar [12] Xitoyning o'g'it siyosatida mejmavsumiy tijorat zaxirasi va narx nazorati mexanizmlarini tahlil qilgan. Rus tilidagi adabiyotda (G.V. Savskaya [13], A.D. Sheremet va Ye.V. Negashev [14], I.A. Blank [15]) zaxiralarning manbalar bilan ta'minlanganligi asosidagi absolyut barqarorlik ko'rsatkichlari va pul oqimlarini sinxronlashtirish usullari ishlab chiqilgan. O'zbekiston olimlari ishlarida sanoat korxonalari moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'llari [16] va kimyo korxonalari iqtisodiy barqarorligining ekonometrik omillari [17] o'rganilgan. Biroq birorta ishda yirik o'g'it zavodining oylik pul oqimlari asosida mavsumiylik amplitudasi o'lchanmagan va energiya cheklovlari tufayli ishlab chiqarishning mavsumiy to'xtashi moliyaviy barqarorlik omili sifatida qaralmagan — ushbu bo'shliq maqolaning predmetini belgilaydi.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Tahlilning axborot bazasini "Maxam-Chirchiq" AJning 2021–2025-yillardagi yillik moliyaviy hisobotlari (buxgalteriya balans, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot), pul mablag'larining oylik tushumi va sarfi to'g'risidagi operativ ma'lumotlari (60 oy), debitor va kreditor qarzdorlik rasshifrovkalari hamda ishlab chiqarish hisobotlari tashkil etadi. Ma'lumotlar korxonaning roziligi bilan ilmiy maqsadlarda qo'llanilgan va ochiq manbalar (openinfo.uz, korxonaning yillik hisobotlari) bilan solishtirilgan.

Mavsumiylikni o'lchashda quyidagi ko'rsatkichlar qo'llanildi: (1) ichki bozordan pul tushumlarining choraklik ulushi; (2) oylik mavsumiylik indeksi — oy tushumining yillik o'rtacha oylik tushumga nisbati, 2022–2025-yillar bo'yicha o'rtachalashtirilgan (oddiy o'rtacha usuli); (3) amplituda — eng yuqori oylik tushumning eng pastiga nisbati. Moliyaviy barqarorlik an'anaviy koeffitsiyentlar (joriy likvidlik, avtonomiya, foiz qoplash) hamda muallif tomonidan taklif etilgan tuzatilgan joriy likvidlik koeffitsiyenti — joriy aktivlardan mavsumiy tayyor mahsulot zaxirasi chiqarilgan holda joriy majburiyatlarga nisbati — orqali baholandi. Tahlil usullari: gorizont va vertikal tahlil, nisbiy ko'rsatkichlar, qiyosiy tahlil.

TAHLIL VA NATIJALAR

Pul tushumlarining mavsumiy taqsimoti. Korxonaning ichki bozordagi pul tushumlari (birja orqali va boshqa sotuv) choraklik kesimda 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval.

"Maxam-Chirchiq" AJ ichki bozor pul tushumlarining choraklik taqsimoti, mlrd so'm (qavsda — yillik tushumdagi ulushi, %)¹

Yil	I chorak	II chorak	III chorak	IV chorak	Jami	Maks/min oy
2021	589,4 (27,3)	688,7 (31,9)	258,2 (11,9)	625,9 (28,9)	2 162,2	5,0
2022	469,7 (23,1)	842,8 (41,4)	415,4 (20,4)	305,4 (15,0)	2 033,3	4,2
2023	402,3 (22,4)	757,8 (42,2)	436,5 (24,3)	199,3 (11,1)	1 795,9	6,0
2024	216,7 (14,5)	688,1 (46,0)	401,7 (26,9)	188,1 (12,6)	1 494,6	4,3
2025	438,6 (19,5)	1 048,3 (46,7)	481,0 (21,4)	275,5 (12,3)	2 243,4	5,8

2022–2025-yillarda ikkinchi chorakka yillik tushumning 41,4–46,7 foizi, to'rtinchi chorakka esa atigi 11,1–15,0 foizi to'g'ri kelgan; eng yuqori va eng past choraklar nisbati 2,8–3,8 barobarni tashkil etgan. 2021-yil profili boshqacha (to'rtinchi chorakda 28,9 %): bu kuzgi sotuvlarning narx va birja regulyatsiyasi kuchaygunga qadar nisbatan erkin bo'lgan davrni aks ettiradi; 2022-yildan boshlab profil barqarorlashgan. Oylik kesimda 2022–2025-yillar bo'yicha o'rtacha mavsumiylik indeksi quyidagicha: yanvar — 0,49, fevral — 0,78, mart — 1,12, aprel — 1,77, may — 1,90, iyun — 1,63, iyul — 1,43, avgust — 0,86, sentyabr — 0,50, oktyabr — 0,56, noyabr — 0,55, dekabr — 0,42. Demak, tushum cho'qqisi aprel–mayga, chuqur cho'quri esa sentyabr va dekabr–yanvarga to'g'ri keladi; amplituda yillar bo'yicha 4,2–6,0 barobar. Oy oxiridagi pul qoldig'i 2023–2025-yillarda 0,2–12 mlrd so'm, ya'ni oylik sarfning 1–5 foizini tashkil etgan — korxonada likvidlik zaxirasi amalda mavjud emas va har bir mavsumiy chuqurlik bevosita qarzga aylanadi.

Ikki tomonlama mavsumiylik. Tushum mavsumiyligi bilan bir qatorda ishlab chiqarish hisobotlari taklif tomonida ham keskin mavsumiylik mavjudligini ko'rsatdi: tabiiy gaz yetkazib berishdagi cheklovlar (quvur bosimining pasayishi) tufayli Ammiak-76 agregati 2023-yilda yil boshidan 15-martgacha, 2024-yilda 22-martgacha va 5-dekabrda yil oxirigacha, 2025-yilda 17-martgacha va noyabrda yil oxirigacha to'liq to'xtatilgan. Buning moliyaviy oqibatlari uch yo'nalishda namoyon bo'ladi: birinchidan, korxona bahorgi talab cho'qqisini qondirish uchun zaxirani yoz–kuz oylarida to'plashga majbur — tayyor mahsulot qoldig'i yil oxirida 2022-yildagi 236,2 mlrd so'mdan 2023-yilda 556,4 va 2024-yilda 949,0 mlrd so'mga (464,8 ming tonna, yillik selitra ishlab chiqarishining 80 foizi) o'sgan; ikkinchidan, to'xtatilgan sexlarni "issiq zaxira"da saqlash xarajatlari davr xarajatlarga tushadi (2025-yilda 109,0 mlrd so'm — yillik tushumning 4 foizi); uchinchidan, 2025-yilda korxonaning o'rtacha quvvatdan foydalanish darajasi 70,3 foizni (rejadagi 83,4 foiz o'miga) tashkil etgan. Shu tariqa O'zbekiston sharoitida mavsumiylik ikki tomonlama: talab bahorda cho'qqiga chiqadi, ishlab chiqarish esa aynan bahor oldidagi 2,5–3 oyda to'xtaydi. Bu omil xorij adabiyotida qaralmagan va mavsumiy ishlab chiqarish tipologiyasiga "energiya cheklovlari tufayli majburiy mavsumiy to'xtash" turini kiritishni taqozo etadi.

2-jadval.

"Maxam-Chirchiq" AJ moliyaviy natijalari, mlrd so'm

Korxonaning moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotlari (2021–2025 yy.).²

Ko'rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025
Sof tushum	2 192,0	2 277,4	1 997,6	1 984,9	2 752,8
— biznes-reja bajarilishi, %	111,3	90,7	70,2	60,9	84,6
— eksport ulushi, %	30,6	23,8	21,4	33,8	28,8
Tannarx	1 337,4	1 262,0	1 507,1	1 681,2	2 291,4
Yalpi foyda	854,6	1 015,4	490,5	303,7	461,5
Yalpi rentabellik, %	39,0	44,6	24,6	15,3	16,8

¹ Muallif ishlanmasi

² Muallif ishlanmasi

Ko'rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025
Asosiy faoliyat foydasi (zarari)	482,0	573,9	249,7	29,3	-1,2
Foiz xarajatlari	6,1	3,8	13,6	40,3	101,4
Kurs farqi zarari	9,2	50,9	13,6	18,1	26,7
Sof foyda (zarar)	362,5	455,9	221,3	-17,7	-107,6
Sof rentabellik, %	16,5	20,0	11,1	-0,9	-3,9

Ma'lumotlar keskin tanazzulni ko'rsatadi: yalpi rentabellik 2022-yildagi 44,6 foizdan 2024-yilda 15,3 foizgacha pasaygan, asosiy faoliyat 2025-yilda zararga o'tgan, foiz xarajatlari esa uch yilda 3,8 mlrd so'mdan 101,4 mlrd so'mga — 26,8 barobar oshgan va 2025-yilda yalpi foydaning 22 foizini yutgan. Korxona hisobotlarida zararining bevosita sabablari sifatida ichki bozorda sotuv hajmining kamayishi (2024-yilda ammiakli selitra 203 ming tonna — rejadagi 446 ming tonna o'rniga), eksport va ichki narxlarning pasayishi, 2025-yilda mineral o'g'itlarni birja start narxiga 10 foiz chegirma bilan sotish hamda qishki to'xtash davrida sexlarni saqlash xarajatlari ko'rsatilgan. Aynan foiz xarajatlarning portlashsimon o'sishi mavsumiy moliyaviy siklning qarz kanali uzoq muddatli tarkibiy muammoga aylanganidan dalolat beradi: mavsumiy uzilishlar avval qisqa muddatli kredit bilan qoplangan, keyinchalik qarz bazaviy darajasining o'zi o'sib borgan.

3-jadval.

“Maxam-Chirchiq” AJ balansi va moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari (yil oxiriga), mlrd so'm³

Ko'rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025
Joriy aktivlar	868,4	1 012,4	1 355,1	2 072,2	1 646,9
— tovar-moddiy xaziralalar	530,6	772,0	1 110,1	1 651,6	1 472,5
— shu jumladan tayyor mahsulot	147,6	236,2	556,4	949,0	641,8
— debitorlik qarzi	144,5	140,9	208,8	392,8	121,6
— pul mablag'lari	192,3	96,5	35,1	25,7	28,8
Xususiy kapital	1 051,7	1 348,9	1 209,5	1 029,4	612,0
Uzoq muddatli majburiyatlar	0	0	0	390,0	1 036,6
Joriy majburiyatlar	148,4	112,0	785,0	1 401,7	783,4
— kreditorlik qarzi	90,4	50,2	636,5	1 226,0	642,6
— shu jumladan muddati o'tgan	3,3	0,8	8,4	652,7	13,9
Joriy likvidlik koeffitsiyenti	5,85	9,04	1,73	1,48	2,10
Tuzatilgan joriy likvidlik (tayyor mahsulotsiz)	4,86	6,93	1,02	0,80	1,28
Avtonomiya koeffitsiyenti	0,88	0,92	0,61	0,36	0,25
Tayyor mahsulotning joriy aktivlardagi ulushi%	17,0	23,3	41,1	45,8	39,0

Ko'rsatkichlar mavsumiy moliyaviy siklning barcha kanallari bo'yicha bosimni aks ettiradi. Birinchidan, xaziralalar uch yilda 772,0 mlrd so'mdan 1 651,6 mlrd so'mgacha oshib, 2024-yil oxirida joriy aktivlarning 80 foizini, tayyor mahsulotning o'zi 46 foizini tashkil etgan — ya'ni aylanma mablag'larning qariyb yarmi omborda “muzlagan”. Ikkinchidan, pul mablag'lari 192,3 mlrd so'mdan 25,7 mlrd so'mgacha qisqarib, likvidlik zaxirasi tugagan. Uchinchidan, joriy majburiyatlar

112,0 mlrd so'mdan 1 401,7 mlrd so'mgacha — 12,5 barobar o'sgan; kreditorlik qarzi 2024-yil oxirida 1 226,0 mlrd so'mga yetib, uning 652,7 mlrd so'mi muddati o'tgan bo'lgan, asosiy ulush tabiiy gaz yetkazib beruvchi oldidagi qarzga (820,9 mlrd so'm) to'g'ri kelgan. 2025-yilda kreditorlik qarzinin yarmidan ko'pi hukumat qarori asosida restrukturizatsiya qilinib uzoq muddatli majburiyatlarga o'tkazilgan (gaz qarzinin 374,9 mlrd so'mi va ta'sisshilar oldidagi dividend qarzinin 320,0 mlrd so'mi), shuning uchun joriy likvidlik koeffitsiyentining 2,10 ga “yaxshilanishi” moliyaviy sog'lomlashuvni emas, qarzning muddat bo'yicha qayta taqsimlanishini aks ettiradi; avtonomiya koeffitsiyenti esa 0,25 gacha pasayishda davom etgan.

Eng muhim uslubiy xulosa tuzatilgan likvidlik ko'rsatkichidan kelib chiqadi. Rasmiy joriy likvidlik 2023–2025-yillarda “me'yoriy” diapazonda (1,48–2,10) ko'rinsa-da, mavsumiy tayyor mahsulot zaxirasi chiqarilganda u 2023-yilda 1,02, 2024-yilda esa 0,80 ga tushadi — ya'ni korxona ombordagi mavsumiy zaxirasiz joriy majburiyatlarini qoplay olmas edi. Yil oxiri sanasi (31-dekabr) mavsumiy siklning aynan zaxira to'plash fazasiga to'g'ri kelgani uchun an'anaviy koeffitsiyentlar tizimli ravishda “bezalgan” bo'lib chiqadi [10]. 2021–2022-yillarning “yuqori” qiymatlari (5,85–9,04) ham aslida foydalanilmagan ortiqcha likvidlikni, keyingi keskin pasayish esa siklning tiklanmasligini aks ettiradi — bu statik, yillik kesimdagi baholashning mavsumiy korxonaga nisbatan cheklovlarini yaqqol ko'rsatadi.

Eksportning antitsiklik roli. Ichki tushum mavsumiyligidan farqli o'laroq, eksport tushumi (kassa usulida) yilning ikkinchi yarmiga to'plangan: 2021-yilda birinchi yarim yillikda 12,9 mln dollar, ikkinchisida 52,1 mln dollar; 2023-yilda — 12,6 va 20,8; 2025-yilda — 28,9 va 46,0 mln dollar. Demak, eksport korxona uchun ichki tushum pasaygan davrda tabiiy silliqlash vositasi bo'lib xizmat qiladi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash mexanizmda eksport kvotalarini mavsumiy siklga moslashtirish alohida instrument sifatida qaralishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil quyidagilarni empirik tasdiqladi. Birinchidan, mineral o'g'itlar ishlab chiqaruvchi korxonada pul tushumlarining mavsumiy amplitudasi choraklik kesimda 2,8–3,8, oylik kesimda 4,2–6,0 barobarni tashkil etadi va yildan yilga barqaror takrorlanadi (aprel–may cho'qqisi, sentyabr va dekabr–yanvar chuqurligi) — demak, moliyaviy rejalashtirish va baholash aynan shu siklga bino qilinishi lozim. Ikkinchidan, O'zbekiston sharoitida mavsumiylik ikki tomonlama: qishki energiya cheklovlari tufayli ishlab chiqarishning majburiy to'xtashi zaxira to'plash yukini va sexlarni saqlash xarajatlari keskin oshiradi; bu omil mavsumiy ishlab chiqarish tipologiyasiga va moliyaviy barqarorlikni baholash metodologiyasiga kiritilishi kerak. Uchinchidan, 2023–2025-yillardagi tanazzul mavsumiy kanallarning o'zaro kuchaytiruvchi tabiatini ko'rsatdi: tushum pasayishi va to'xtashlar zaxira o'sishiga, u — kreditorlik va bank qarzinin o'sishiga, foiz xarajatlari esa rentabellikning yanada yemirilishiga olib kelib, “mavsumiy qarz spirali” shakllandi; undan chiqish davlat aralashuvi (qarzni restrukturizatsiya qilish) orqali amalga oshirildi. To'rtinchidan, yil oxiri sanasiga bog'langan an'anaviy likvidlik koeffitsiyentlari mavsumiy korxonada tizimli ravishda yuqori ko'rsatiladi; tuzatilgan joriy likvidlik (tayyor mahsulot zaxirasiz) 2024-yilda 0,80 ni tashkil etib, haqiqiy to'lov qobiliyatini adekvat aks ettiradi.

Ushbu natijalar asosida quyidagilar taklif etiladi: moliyaviy barqarorlikni yillik hisobot emas, oylik pul oqimlari va mavsumiy sikl fazalari kesimida monitoring qilish; ko'rsatkichlar tizimiga tuzatilgan likvidlik va sikl yakunidagi pul muvozanati ko'rsatkichlarini kiritish; zaxira to'plash fazasini moliyalashtirish uchun siklga moslashtirilgan kredit mahsulotlarini qo'llash; eksport kvotalarini ichki tushumning chuqur oylariga yo'naltirish. Mazkur xulosalar keyingi tadqiqotda ishlab chiqiladigan mavsumiy korxonalar moliyaviy barqarorligini integral baholash modeli uchun empirik baza bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы/ References):

1. Beaver W.H. Financial Ratios as Predictors of Failure // Journal of Accounting Research. – 1966. – Vol. 4. – P. 71–111.

³ Muallif ishlamas

2. Altman E.I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy // The Journal of Finance. – 1968. – Vol. 23, No. 4. – P. 589–609.
3. Ohlson J.A. Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy // Journal of Accounting Research. – 1980. – Vol. 18, No. 1. – P. 109–131.
4. Myers S.C., Majluf N.S. Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have // Journal of Financial Economics. – 1984. – Vol. 13, No. 2. – P. 187–221.
5. Richards V.D., Laughlin E.J. A Cash Conversion Cycle Approach to Liquidity Analysis // Financial Management. – 1980. – Vol. 9, No. 1. – P. 32–38.
6. Deloof M. Does Working Capital Management Affect Profitability of Belgian Firms? // Journal of Business Finance & Accounting. – 2003. – Vol. 30, No. 3–4. – P. 573–588.
7. Fairhurst D. Financing seasonal demand // Financial Management. – 2020. – Vol. 49, No. 3. – P. 839–870.
8. Murfin J., Petersen M. Loans on sale: Credit market seasonality, borrower need, and lender rents // Journal of Financial Economics. – 2016. – Vol. 121, No. 2. – P. 300–326.
9. Baños-Caballero S., García-Teruel P.J., Martínez-Solano P. Working capital management, corporate performance, and financial constraints // Journal of Business Research. – 2014. – Vol. 67, No. 3. – P. 332–338.
10. Allen L., Saunders A. Bank window dressing: Theory and evidence // Journal of Banking & Finance. – 1992. – Vol. 16, No. 3. – P. 585–623.
11. Danish M.S., Roy P.K. Examining the persistent and transient technical efficiency of the Indian fertilizer industry // Applied Economics. – 2025. – Vol. 57, No. 36. – P. 5552–5566.
12. Li Y., Zhang W., Ma L., Huang G., Oenema O., Zhang F., Dou Z. An Analysis of China's Fertilizer Policies: Impacts on the Industry, Food Security, and the Environment // Journal of Environmental Quality. – 2013. – Vol. 42, No. 4. – P. 972–981.
13. Saviskaya G.V. Kompleksnyy analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya: uchebnyk. – 7-ye izd. – M.: INFRA-M, 2025. – 608 s.
14. Sheremet A.D., Negashev Ye.V. Metodika finansovogo analiza deyatel'nosti kommercheskix organizatsiy. – 2-ye izd. – M.: INFRA-M, 2024. – 208 s.
15. Blank I.A. Upravleniye denezhnymi potokami. – Kiyev: Nika-Sentr, Elga, 2002. – 736 s.
16. Yuldashev F.T. Sanoat korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'llari // Fundamental tadqiqotlar jurnali. – 2023. – T. 3, № 3. – B. 54–60.
17. Econometric Analysis of Factors Affecting Economic Stability of Chemical Industry Enterprises in Digital Era: In Case of Uzbekistan // Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems (ICFNDS 2022). – New York: ACM, 2023. – DOI: 10.1145/3584202.3584274.
18. “Maxam-Chirchiq” AJning 2021–2025-yillardagi yillik moliyaviy hisobotlari va operativ moliyaviy ma'lumotlari.
19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son “O'zbekiston — 2030” strategiyasi to'g'risidagi Farmoni // lex.uz.